

11. VZPOREDNICE
MED SLOVENSKO IN HRVAŠKO ETNOLOGIJO
11. HRVATSKO-SLOVENSKE ETNOLOŠKE PARALELE

KULTURNA DEDIŠČINA INDUSTRIJSKIH PANOG
INDUSTRIJSKA KULTURNA BAŠTINA

1 KULTURNA DEDIŠČINA INDUSTRIJSKIH PANOĞ

Plenarni uvodni referat posveta: **Karla Oder**

2 OHRANJANJE IN REVITALIZACIJA INDUSTRIJSKE KULTURNE DEDIŠČINE OČUVANJE I REVITALIZACIJA INDUSTRIJSKE KULTURNE BAŠTINE

Moderator in uvodni referent: **Tadej Brate**

3 PREDSTAVITEV INDUSTRIJSKE KULTURNE DEDIŠČINE PREZENTACIJA INDUSTRIJSKE KULTURNE BAŠTINE

Moderator in uvodni referent: **Jože Hudales**

4 NESNOVNA (OZ. ŽIVA) KULTURNA DEDIŠČINA IN INDUSTRIJSKE PANOGE NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA I INDUSTRIJE

Moderator in uvodni referent: **Janez Bogataj**

5 INDUSTRIJSKA KULTURNA DEDIŠČINA IN ŽENSKE ŽENE I INDUSTRIJSKA BAŠTINA

Moderatorica in uvodna referentka: **Nina Vodopivec**

6 KULTURNA DEDIŠČINA BLAGOVNIH ZNAMK BRENDOVI I INDUSTRIJSKA KULTURNA BAŠTINA

Moderator in uvodni referent: **Janez Damjan**

KULTURNA DEDIŠČINA INDUSTRIJSKIH PANOG

Plenarni uvodni referat posveta: **Karla Oder**

Kulturna dediščina industrijskih panog

Začetki industrializacije slovenskega prostora segajo v zgodnje 18. stoletje, kar pa ne pomeni, da pred tem tu ni bilo sistematične gospodarske dejavnosti. Med najstarejše industrijske panoge uvrščamo rudarstvo in železarstvo ter tekstilno industrijo, ki so se bistveno spremenile z uvedbo dosežkov industrijskih revolucij. Ti so segli v vse gospodarske dejavnosti, tudi kmetijstvo, in na vsa področja človekovega življenja ter ustvarili specifično kulturno dediščino.

Industrijska dediščina ali dediščina industrije je vsa dediščina, ki jo je v določenem času ustvaril človek, ko je s pomočjo strojev v večjih količinah predeloval surovine v izdelke in polizdelke, kar pa je le del industrijske kulture, ki je mnogo več kot le konkreten stvarni material, kot so tovarne, stroji in orodja. V evropskem prostoru so industrijsko kulturo definirali s »kulturo dela«, pri kateri se srečujemo s tehniko in z njeno zgodovino, z zgodovino arhitekture, s socialno zgodovino dela in z razvojem geografskega prostora.

Kultura dela vključuje specifičen način življenja skupine industrijskega delavstva, odvisnega v prvi vrsti od »dela lastnih rok« in določenega s specifičnim delovnim procesom. Delavce, proletarce so sprva dojemali kot množico, maso, ki ima le moč za rušenje. Pripisovali so jim pomanjkanje kulture in zato njihove zahteve interpretirali kot napad na kulturno elito. Med sindikalnim gibanjem se je od druge polovice 19. stoletja razvilo značilno delavsko gibanje za boljše delovne in ekonomske razmere, velik pomen pa so pripisovali delovanju izobraževalnih in kulturnih društev. Pomembno mesto v kulturi dela sta dobila razredni boj in kulturno delovanje, ki sta bila vez med delom, javnim življenjem in domom. V socialističnem družbenem sistemu je dobila delavska kultura značilnosti množičnosti, tradicionalno delavsko gibanje je izgubilo svoj pomen, v ospredje pa sta stopila prosti čas in organizirano delovanje v okviru najrazličnejših društev in organizacij. Značilnost kulture dela in načina življenja industrijskega delavstva je v njegovi organiziranosti dela in prostega časa.

V obravnavani socialni skupini se je spremenila tudi vloga žensk, mater in gospodinj, ki so si z lastnim delom v industriji najprej zagotovile ekonomsko neodvisnost v patriarhalni družini in si nato odpirale vrata v svet novih poklicev, znanosti, posla in politike. Večini je ob delu ostala tradicionalna vloga matere in gospodinje, družbena skupnost pa je v interesu povečevanja industrijske proizvodnje prevzemala skrb za varovanje in vzgojo otrok v vrtcih in šolah.

Z namenom povečevanja industrijske proizvodnje, pogosto pa tudi iz povsem preproste logike o tem, kako izboljšati proizvodni proces in olajšati težko fizično delo, so se porajali številni izumi in novosti. Večino štejemo za pridobitve industrijskih revolucij in so s pravnega vidika uvrščene med blagovne znamke. V tržno naravnem gospodarstvu z različnimi tržnimi in marketinškimi prijemi je pomemben skupek vtisov, izkušenj in idej o posameznem izdelku, o »tržni znamki«, ki doseže množično potrošnjo.

Tehnološki napredek, spreminjanje tradicionalnih oblik industrijskega dela ter sodoben tržno naravn čas, v katerem skrbimo za zadovoljitev naših temeljnih

potreb s 'posli' (*business*) in z robotizirano industrijo, postavljajo pred varuhe kulturne dediščine zahtevno nalogo varovanja in ohranitve industrijske dediščine. V Sloveniji imamo posamezne primere dobre prakse, a je vprašanje, ali imajo posamezne stroke izdelana metodološka izhodišča, ki odgovarjajo na vprašanja kaj, kako in zakaj ohraniti ter varovati kulturno dediščino industrijskih panog; kot najpomembnejše pa se postavlja vprašanje, ali zato obstaja s finančnimi viri podprt družbeni konsenz.

Delen odgovor ponuja stanje na področju varovanja nepremične, premične, nesnovne in žive dediščine, ki samo skupaj tvorijo celoto in v prihodnje terjajo meddisciplinarni in interdisciplinarni pristop ter sodelovanje vseh institucij in ustanov, ki se ukvarjajo s tovrstno dediščino. Varovanje materialne industrijske, zlasti tehniške dediščine, največkrat pomeni nov namen, novo funkcijo ohranjene dediščine. Njena predstavitev je razpeta med dva temeljna koncepta, koncept vsebine in koncept atrakcije, ki bi naj bi zadovoljila ciljno publiko in omogočila zlasti muzejem, da v sicer za dejavnost opuščinem, a ohranjenem industrijskem objektu s pomočjo sodobnih vizualnih in komunikacijskih »strojev« predstavijo kulturno dediščino industrije ali kulturo dela naslednjim generacijam, in sicer za čas, v katerem dobiva ohranjena industrijska dediščina vse pomembnejše mesto v novorazvijajoči se gospodarski dejavnosti, to je v v turizmu.

OHRANJANJE IN REVITALIZACIJA INDUSTRIJSKE KULTURNE DEDIŠČINE OČUVANJE I REVITALIZACIJA INDUSTRIJSKE KULTURNE BAŠTINE

Moderator in uvodni referent: **Tadej Brate**

Referenti:

Vito Hazler

Delavska kultura – izziv konservatorstvu

Goran Arčabić

Industrijska baština u Hrvatskoj: Stanje, gospodarenje i perspektive

Maja Godina Golija

Industrijska dediščina druge polovice 19. stoletja v Mariboru – breme ali priložnost?

Daniela Angelina Jelincić

Tvornica kulturnog turizma

Vida Pust Škrkulja

Industrijska dediščina širšega območja Ivanić-Grada kot sestavni del profila kulturne krajine

Maja Cepetić, Ana Lača

Stari mlin Ivanić-Grad

Tanja Hohnc

Obnova občinske kolonije v Trbovljah

Irena Lačen Benedičič

Revitalizacija celotnega fužinskega kompleksa Stara Sava s poudarkom na predstavitvi nekdanje žičarne hale Fiprom

Suzana Marjanić

Umjetničke intervencije u industrijsku kulturnu baštino ili na koji način nastaje društveno korisna umjetnost

Ohranjanje in revitalizacija industrijske kulturne dediščine

Varstvo tehniške dediščine in varstvo etnološke in etnografske dediščine gresta skozi čas – čeprav se to morda sliši nekoliko nenavadno – z roko v roki. Neredko se vprašamo, ali so star mlin, žaga venecijanka ali pa podkovska kovačija predvsem tehniška ali predvsem etnološka dediščina. Verjetno je resnica nekje v sredini, saj gre tako za narodno kulturno bogastvo kot tudi za poznavanje tehnike in njenih zakonitosti. Vsekakor gre v takih primerih za interdisciplinarnost, ki potrebuje znanje strokovnjakov z obeh področij. Še bolj se stvari zapletejo pri starih zgradbah, v katerih so bili tako stanovanjski prostori kot tudi kovačije in priročne delavnice, kjer mnogokrat res ne vemo, ali gre za objekte arhitekturne, gradbene, tehniške, etnološke ali morda celo zgodovinske vrednosti. Zato je nadvse pozitivno, da se občasno srečujejo strokovnjaki raznih med seboj prepletajočih se področij, ki s svojim znanjem in poznavanjem konkretnih primerov omogočajo relevantno vrednotenje in poznejše varstvo interdisciplinarne v prostoru najdene dediščine. Današnji čas ni naklonjen varstvu dediščine, čeprav smo si med socializmom domišljali, da bodo nekoč vendarle prišli boljši časi. Da je varstvo tako etnografsko kot tudi tehniško pomembnih kompleksov danes težje kot kdajkoli prej, se bodo verjetno strinjali tudi kolegi iz sosednje Hrvaške. V času SFR Jugoslavije je bila večina zgodovinsko, tehniško ali etnografsko pomembnih objektov v družbeni lasti, njihova vrednost pa je bila fiktivna in mnogokrat nedoločljiva. Samo varstvo je sicer nekako delovalo, le splošno politično vzdušje mu ni bilo pretirano naklonjeno. Odrabljene objekte, ki so bili v družbeni lasti in po opustitvi proizvodnje v glavnem brez komercialne vrednosti, je bilo razmeroma lahko spomeniško zavarovati, težave so bile le z njihovo obnovo in sredstvi zanjo.

Ob novi družbeni ureditvi, ki je spet postavila v ospredje zasebno lastnino in njeno varstvo, so nekdanji lastniki spet pridobili svojo podržavljeno lastnino in jo ponovno po svoje ovrednotili. Razpadajoči objekti zgodovinske vrednosti so za nove lastnike postali nekakšni zlati rudniki, iz katerih hočejo zlepa ali zgrda kovati dobičke. Novopečeni lastniki, ki so zavohali denar, se zaganjajo v najrazličnejše posle in si izmišljajo vse mogoče, le da bi se dokopali do denarja. Cilju ni na poti noben pomislek več! Pohlep po bogastvu je nekaterim zameglil realno razmišljanje in novopečenim lastnikom kapitala ni nič sveto! Dediščini, tako tehniška kot etnološka, sta postavljeni na prepah zasebnih interesov, pohlepa po denarju, pa tudi lokalne, na nesrečo mnogokrat zmedene in kratkovidne politike. Vse to postavlja stroko pred povsem nove izzive in težave z reševanjem dediščine zapleta v vseh smereh. Zdi se, da stojimo pred povsem novimi nalogami, izzivi in težavami, o katerih bi se bilo treba temeljito pogovoriti, jih pretehtati in primerjati izkušnje iz obeh na Vzprednicah sodelujočih držav. Novi pristopi in metodologije utegnejo v varstvo dediščine v prihodnje prinesiti več uspeha.

Delavska kultura – izziv konservatorstvu

Sestavek govori o poskusih varstva dediščine v delavskem kulturnem okolju, ki so se na Slovenskem načrtno uveljavili v začetku 80. let 20. stoletja. Poskusi sovpadajo s prvim številčnejšim zaposlovanjem etnologov v spomeniškovarstveni dejavnosti, ki so močno razširili vsebinski obseg svojega dela. Razširitev varstvene dejavnosti tudi na področje delavske kulture so etnologom – konservatorjem pomagali utrjevati nekateri takrat vodilni etnologi in tudi prelomne programske (pre)usmeritve v slovenski etnologiji sredi 60. in ob koncu 70. let 20. stoletja. Ob vseh dogodkih je treba izpostaviti posvet »Varstvo in oblikovanje kulturne pokrajine Slovenije« v Piranu leta 1965, kjer je etnolog Slavko Kremenšek spregovoril tudi o pomenu delavske kulture za krepitev širše kulturne zavesti, in posvet »Etnologija in sodobna slovenska družba« v Brežicah, kjer so bile poleg zanimanja za etnološko proučevanje narodnoosvobodilnega boja nakazane programske smernice za vključevanje delavstva v sodobno spomeniškovarstveno prakso. Posledica teh pomembnih strukturalnih prerazporeditev etnološkega delovanja je bilo vse obsežnejše vpisovanje objektov delavske kulture na sezname kulturnih spomenikov in sčasoma tudi prve organizirane varstvene akcije, ki so jih najprej in najbolj načrtno izvajali na območju kranjskega, mariborskega in celjskega spomeniškovarstvenega zavoda. Ta razširjeni model varstva je postal slovenska posebnost tako v jugoslovanskem kot evropskem merilu.

Avtor sestavka je pri teh prizadevanjih tvorno sodeloval. Prve popise objektov delavske kulture je v spomeniškovarstvene sezname vključil že leta 1981, ko so bile izoblikovane *Spomeniškovarstvene smernice za izdelavo prostorskega plana občine Trbovlje*. Leta 1983 so v isti občini nastajali prvi sezname za razglasitev t. i. etnoloških spomenikov, v katerih so bile pomembno zastopane tudi trboveljske delavske kolonije (do tedaj še niso bile predmet zanimanja lokalnih muzealcev). Varstveni interes se je z leti krepil in pozimi leta 1985 je avtor pripravil elaborat z naslovom *Krušne peči v trboveljskih kolonijah*, ki je prvič predstavil nekatere funkcionalne posebnosti delavske kulture. Krušne peči so namreč poleg kleti in skupnih pralnic samostojne stavbne pritikline večstanovanjskih delavskih kolonij. Zaradi vizualnih, funkcionalnih in gradbenih posebnosti ter velike ogroženosti so zbudile zanimanje etnologa – konservatorja, ki jih je takrat skušal vključiti v celovito in celostno spomeniškovarstveno obravnavo delavskih kolonij ter jih kot mestno posebnost predstaviti javnosti in takrat še zelo sramežljivemu trboveljskemu turističnemu gospodarstvu. Tudi zato sestavek temelji predvsem na primerjavi podobe krušnih peči iz leta 1985 z evalvacijo današnjega stanja, torej stanja po 25. letih.

Industrijska baština u Hrvatskoj: Stanje, gospodarenje i perspektive

Izlaganje prezentira rezultate istraživanja stanja, perspektiva i načina gospodarenja industrijskim naslijeđem u Hrvatskoj na primjeru triju zaštićenih povijesnih cjelina (paromlin, strojarnica za popravak željezničkih vagona, gradska klaonica) i dvaju objekata (tvornica duhana, pivovara) u glavnom gradu Zagrebu, jednom od vodećih industrijskih centara na jugoistoku Europe u 20. stoljeću.

Većinu zaštićenih industrijskih objekata u širem gradskom središtu, nastalih u vremenu od 1890-ih do 1940-ih godina, uskoro očekuje transformacija u poslovne, stambene ili javne sadržaje. Analiza povijesne i graditeljske vrijednosti spomenutih cjelina i objekata te kritička interpretacija planova njihove prenamjene detektira pojedine »slabe točke« i ukazuje na opće probleme u vrednovanju, zaštiti i korištenju potencijala industrijske baštine. Zagreb pritom nije izdvojen slučaj, već je primjer za ustaljeni obrazac prema kojemu se industrijska baština tretira u Hrvatskoj.

Industrijska dediščina druge polovice 19. stoletja v Mariboru – breme ali priložnost?

Železniška strojna tovarna, zgrajena v mariborskem predmestju Studenci leta 1863, z njo povezana delavska stanovanjska gradnja Stare železničarske kolonije, zgrajene leta 1863, in Nove kolonije, zgrajene leta 1868 z dodatnimi skupnimi stavbami: z otroškim azilom, s konzumom, z javnim kopalščem, je tisti arhitekturni in socialni kompleks tega dela Maribora, ki desni breg mesta Maribor pomembno zaznamuje še danes. Po gospodarski krizi, ki je leta 1991 sledila novoustanovljeni državi, in razpadu jugoslovanskega trga je propadla tudi ta največja železničarska tovarna pri nas. Del objekta so želeli mariborski umetniki po vzoru tujih mest spremeniti v ateljeje, vendar jih mestna občina pri tem projektu ni podprla ter je prostore oddala manjšim podjetjem in obrtnikom, ki prostore izkoriščajo in urejajo po svoji presoji. Prav tako propadajo tudi objekti Nove in Stare kolonije, za katere ni bil nikoli pripravljen poglobljen in enovit načrt prenove in revitalizacije. V referatu bodo predstavljene glavne značilnosti te industrijske dediščine in podani predlogi za njeno kakovostnejšo prenovo in oživitvev.

Tvornica kulturnog turizma

Pojedini primjeri svjetskih projekata urbane regeneracije koja se koristi industrijskom baštinom pokazali su se izuzetno učinkovitima za revitalizaciju gradskog života. Čest je slučaj kulturne namjene bivših industrijskih postrojenja / gradskih četvrti, a pojedini europski i svjetski primjeri u tome se pokazuju iznimno uspješnima. Često postavljano pitanje tiče se zagovaranja kulture koja ima prednost pred drugim sektorima u namjeni bivših industrijskih postrojenja. Iako postoje i primjeri druge namjene takve baštine, kultura se, uz prateću industriju / uslužne djelatnosti, pokazala vrlo pogodnom za revitalizaciju grada.

Primjeri na koje nailazimo u svijetu trojakog su karaktera: regeneracija čitavih gradova, regeneracija gradskih četvrti i regeneracija pojedinih zgrada. Newcastle i Gateshead pripadaju prvoj kategoriji urbane regeneracije. Oni su ujedinenim snagama revitalizirali cjelovite gradske prostore i pozicionirali se kao kulturno-turistički centri na temelju industrijske baštine. Poznat je i uspješan primjer četvrti East-End u Londonu koja je izvorno ugošćavala industriju vezanu uz more, kao što je izrada užadi i brodogradnja, a kulturnom je regeneracijom pretvorila obale rijeke u izuzetnu umjetničku zonu što je povisilo cijene nekretnina u toj četvrti na najvišu razinu. Treća vrsta regeneracije odnosi se na renovaciju i namjenu samih industrijskih zgrada odnosno postrojenja. Takvi su primjeri najbrojniji, a neke od njih nalazimo i u okviru već spomenutih projekata kao što je *Baltic Centre for Contemporary Art* (Newcastle/Gateshead) ili kao samostalne projekte, npr. *Tate Modern Gallery* ili *Knitting Factory* u New Yorku. Suradnja svih društvenih sektora u ovakvim kapitalnim projektima neophodna je, osobito stoga što se radi o projektima koji prvenstveno služe svim građanima, a potencijalno pružaju izuzetnu priliku posjetiteljima koji su u potrazi za drugačijim kulturnim iskustvima.

Industrijska dediščina širšega območja Ivanić-Grada kot sestavni del profila kulturne krajine

Ivanić-Grad, mestece ob reki Lonji, med robom gričevnate Moslavine in nižino na levem bregu reke Save, nekoč pomembno obrambno središče Vojne krajine z renesančno utrdbo, porušeno v 19. stoletju, ko je naselje pridobilo mestne pravice, je v 20. stoletju doživelo temeljito preobrazbo predvsem po zaslugi hitrega razvoja obrti, trgovine in prve industrijske proizvodnje. Še zlasti intenzivne spremembe so nastopile v 60. in 70. letih 20. stoletja, ko se je z odkritjem bogatih nahajališč nafte in zemeljskega plina Ivanić-Grad spremenil v eno od najbogatejših industrijskih središč tedanje države. Posledice razvoja, ki so ga spremljale migracije prebivalstva in mešanje kulturnih tradicij, so bili tudi številni arhitektonsko-urbanistični posegi v strukturo samega mesta in njegovega vaškega zaledja. Z interpolacijo industrijskih objektov v naravno okolje gozdov, travnikov in obdelanih kmetijskih površin in s posledicami teh posegov pa se je izrazito spremenil tudi vizualni kulturni profil celotne pokrajine.

Spremembe tehnoloških postopkov v industriji in drugih proizvodnih panogah so v zadnjih desetletjih, skupaj s številnimi družbenopolitičnimi in gospodarskimi spremembami, povzročile tudi spreminjanje vizualnega profila celotne pokrajine. Problem, ki ga srečujemo tudi drugod po svetu, je problem ohranitve in možne revitalizacije opuščenih industrijskih objektov za razne sekundarne namene. Med recesijo je najbrž zelo pomembno, da se vsaka revitalizacija, ki je vedno odvisna tudi od večjih denarnih vlaganj, poskuša usmeriti v programe, ki bi po eni strani omogočili vsaj delno vračanje investicij in odprli možnosti novih zaposlitev domačega prebivalstva, po drugi strani pa vsaj nekatere zapuščene objekte spremenili v turistično-izobraževalne atrakcije, obnovljene po sodobnih načelih varstva kulturne dediščine, vendar odprte tudi novim ustvarjalnim vsebinam. Prijavljeni prispevek bo v veliki meri posvečen prav razmišljanju o omenjenih možnostih.

Stari mlin Ivanić-Grad

Stari mlin u Ivanić-Gradu smješten je u današnjem širem centru grada. Građevina je sagrađena početkom prošlog stoljeća i u tom smislu predstavlja biser industrijske arhitekture na ovom području. Unutrašnjost odlikuje gotovo potpuno očuvan mlinski mehanizam. Današnje nimalo zavidno stanje ove građevine ponukalo nas je da pokušamo, s obzirom na naše struke (povijest umjetnosti, muzeologija, arhitektura), nešto učiniti, a onda to i predstaviti bliskoj etnološkoj struci kako bi se za nju iznašlo najbolje rješenje.

Jedna od najboljih odlika ove građevine vrlo je dobro očuvan industrijski pogon samog mlina. Industrijski pogon mlina izrađen je od drveta. S pretpostavljenim metalnim dijelovima unutrašnjeg mehanizma zauzima gotovo pola prostorije u kojoj se nalazi.

Referirajući se na prošlost, na način rada mlina i na njegove osobitosti u vremenu kada je nastao, proveli bismo poseban intervju s gđom Hubeny jer je mlin u vrijeme nastanka i rada bio u vlasništvu njezine obitelji. Na taj način dobit će se odličan uvid u izvorno stanje građevine, ali i u sam rad mlina u vrijeme nastanka. Mlin je, nažalost, procesom nacionalizacije postao državno vlasništvo, a danas ima nekoliko vlasnika, što se bitno odražava na njegovo stanje. Naime, objekt je danas prazan (u ambijentu je jedino već spomenuti mlinski pogon na dvije etaže), razbijenih prozora i vrata, bez ikakve namjene.

Sukladno tome, uz upotrebu znanja s područja zaštite spomenika, sanacije, revitalizacije izradili bismo »mini-projekt« koji bi bio mogući prijedlog za oživljavanje ovoga zapostavljenog spomenika kulturne baštine. Unutar toga navele bi se i mjere koje je moguće poduzeti kako bi se objekt sačuvao te način na koji bi se izvele prilagodbe tehnoloških i arhitektonskih posebnosti u pretpostavljenoj novoj situaciji. Upotrebom suvremenih tehnologija izradio bi se i eventualni 3D-prikaz kroz koji bi bilo moguće vidjeti prostorne odlike i pretpostavljenu prenamjenu prostora uz zadržavanje izvornosti namjene (prilagođavanje mlinskog mehanizma novoj svrsi).

Maja Cepetić, etnologinja
Ivanićgradska 4, Šumečani, 10313 Ivaničko Graberje
T: + 385 98 671454
E: maja.cepetic@gmail.com

Ana Lača, apsolvantica Arhitektonskog fakulteta u Zagrebu
Moslavačka ulica 30, 10310 Ivanić-Grad
T: + 385 91 9530615
E: lanalaca@gmail.com

Obnova občinske kolonije v Trbovljah

Rudarsko naselje Trbovlje stanovalcem in obiskovalcem zvečine daje občutek utesnjenosti in sivine. Le redki ga vidijo tudi drugače, kot urbanistični, arhitekturni, tehniški in etnološki fenomen industrijske dediščine. Številne ohranjene delavske kolonije so svojevrstna priložnost za drugačen, pozitiven tok razvoja naselja v prihodnosti. Med ohranjenimi delavskimi kolonijami je tudi Občinska kolonija, zgrajena v prvi polovici 20. stoletja v severnem delu Trbovelj. Znana je tudi kot Sitterjeva kolonija, poimenovana po pobudniku za gradnjo stanovanj za upokojene rudarje.

Hiše so postavljene v dveh nizih. Po prvotnem načrtu so bile stavbe skoraj kvadratno pritlično zasnovane in z izkoriščenim podstrešjem, tako da sta bili dve stanovanji v pritličju, dve pa v mansardi. Vsako stanovanje je imelo tri prostore: kuhinjo, shrambo in sobo, po dve stanovanji pa sta si delili skupno stranišče na koncu prehodnega hodnika oziroma odprte lože. Vse od razglasitve kulturnega spomenika v letu 1996 do začetka prenove v letu 2008 so v koloniji nastali številni samovoljni in nenadzorovani adaptacijski posegi, ki so že močno okrnili njen kulturni pomen.

Leta 2008 je bil na pobudo lastnice nepremičnine, Občine Trbovlje, najprej izdelan konservatorski načrt in nato projektna dokumentacija, pridobljena so bila evropska sredstva in 12. 8. 2009 se je obnova začela. Temeljno vodilo je izhajalo iz težnje po ohranjanju bistvenih lastnosti kulturnega spomenika z vključevanjem sodobnih elementov za izboljšanje bivalnih razmer skladno s sodobnim načinom življenja.

Občinska kolonija ima poseben pomen tako z zgodovinskega kot tudi urbanističnega, arhitekturnega in etnološkega vidika. Ustrezna strokovna prenova je lahko vzorec in pozitiven zgled pri nadaljnjem ohranjanju tovrstne dediščine ne le v lokalnem okolju, pač pa tudi na Slovenskem in v širšem evropskem prostoru.

Revitalizacija celotnega fužinskega kompleksa Stara Sava s poudarkom na predstavitvi nekdanje žičarne hale Fiprom

Začetek gradnje fužinskega kompleksa Stara Sava sega v prvo polovico 16. stoletja. Poleg osnovnih proizvodnih obratov plavža, kovačnice, ogrevalcev zraka – rekuperatorjev so zgradili skladišča oglja – kolperne, žago za pripravo lesa, mlin in gospodarska poslopja. Leta 1606 je ljubljanski škof Hren posvetil fužinsko cerkev in tako širše območje še danes imenujemo Hrenovica. Najmlajša med stavbami je delavsko-stanovanjska stavba Kasarna iz 18. stoletja.

V začetku 90. let je bil izdelan tudi prvi načrt revitalizacije območja Stare Save s predvideno ohranitvijo vseh objektov. Leta 1999 so začeli rušiti objekte anglo-meracije in pospešeno obnavljati Kasarno; obnovo so končali leta 2005.

Dolgoročni cilj projekta je oblikovanje funkcionalno zaokrožene celote, ki jo sestavljata bogati kulturna in tehniška dediščina mednarodnega pomena na območju Stare Save.

V neposredni bližini območja Stare Save so proizvodni obrati (FIPROM), ki jih je od stečajnega upravitelja odkupila Občina Jesenice skupaj z 11 zasebnimi interesi.

Celotno območje FIPROMa meri 50.763 m² in je degradirano območje. Na njem stojijo opuščeni objekti in komunalna infrastruktura, ki jo je treba v celoti obnoviti oziroma nanovo zgraditi. Skladno z načrti je na območju predvidena celovita revitalizacija, kjer naj bi se v prihodnje odvijala predvsem podjetniška dejavnost, poleg tega pa bosta v njej tudi tehnološki inkubator in razvojna podporna infrastruktura (center razvoja in znanja). Južni del kompleksa je namenjen javni rabi za potrebe muzeja, knjižnice, tržnice, MULTIKULTURNE TRŽNICE in Centra vseživljenjskega učenja.

Med cilji revitalizacije Občine Jesenice na območju FIPROM-a so:

- Regeneracija, revitalizacija in okoljska sanacija območja v mestnem središču
- Zagotovitev pogojev za gospodarski razvoj

Načrt ureditve zbirke železarstva 20. stoletja s tehniško dediščino so pripravili v Gornjesavskem muzeju Jesenice.

Umjetničke intervencije u industrijsku kulturnu baštinu ili na koji način nastaje društveno korisna umjetnost

Izlaganje će se usmjeriti na umjetničke projekte i intervencije u industrijsku kulturnu baštinu u pojedinim gradovima Republike Hrvatske, a koje korektivno nastoje uputiti vladajuće strukture na teorijska i praktična promišljanja raznorodnih aspekata njihove zaštite, odnosno prenamjene: npr. Urbana intervencija Tanje Dabo (1999.) na vratima bez kvake, na zidu s bodljikavom žicom riječke, dakako, bivše tvornice »Rikard Benčić« kao buduće lokacije MMSU-a; labinska izložba Rudarske uspomene Kristine Leko (2008.); umjetnički projekt Nevidljivi Sisak: fenomen Željezara Marijana Crtalića (2009.); istraživački umjetnički postupak Zlatka Kopljara K 13 (2010.), koji je inspiriran zgradom TEŽ-a (Tvornica električnih žarulja, Zagreb). Pritom ćemo se posebno osvrnuti na projekt Reka – Zagreb: dvije ulice, dva mjesta, dvije sudbine (2002.) kojim je Marijan Molnar ispitivao dodire između Prvomajske ulice u Reki (umjetnikovo rodno mjesto) pokraj Koprivnice i Medvedgradske ulice u Zagrebu. Naime, novootvorena farma za uzgoj kokoši u Prvomajskoj evocirala je činjenicu da je prostor današnje Gliptoteke HAZU-a nekoć bila tvornica za preradu kože. Navedene dvije ulice, dva mjesta, dvije sudbine Molnar je povezao s obzirom na njihovu zajedničku zoosferu – masovno korištenje životinja, a jedan od tematskih blokova projekta odredio je zooetičkim konstativom: »Naš odnos prema životinji određuje našu ljudskost u budućnosti!«

Jednako tako zadržat ćemo se i na izložbi studentskih radova s temom sadržajne i funkcionalne prenamjene paleoindustrijskih kompleksa u Zagrebu (kustosica: Iva Prosoli), koja je nastala u okviru suradnje Arhitektonskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Muzeja grada Zagreba na projektu Zagrebačka industrijska baština: povijest, stanje, perspektive.

Završno spomenimo da je naslovno pitanje »Na koji način nastaje društveno korisna umjetnost?« ovoga izlaganja preuzeto intencijama kreativne zamisli od multimedijalne umjetnice Kristine Leko koja se u našoj umjetničkoj zajednici istaknula svojim socijalno osviještenim projektima u zajednici (*community art*).

PREDSTAVITEV INDUSTRIJSKE KULTURNE DEDIŠČINE PREZENTACIJA INDUSTRIJSKE KULTURNE BAŠTINE

Moderator in uvodni referent: **Jože Hudales**

Referenti:

Aleksandra Berberih-Slana

Predstavitel industrijske kulturne dediščine v Muzeju narodne osvoboditve Maribor

Vladimir Vilman

Tehniški muzej Slovenije: Varovanje industrijske dediščine znotraj in zunaj Tehniškega muzeja Slovenije

Rolanda Fugger Germadnik

Predstavitel industrije beloprstene keramike v Spodnji Savinjski dolini od leta 1815 do danes v avtentičnem okolju

Tone Kregar

Industrijska in delavska kulturna dediščina na stalni razstavi Živeti v Celju – muzeološka izhodišča in koncept

Zdenka Torkar Tahir

Jesenice z vidika etnološkega preučevanja in muzejskega predstavljanja načina življenja industrijskih delavcev in njihove bivalne kulture

Marija Kozar-Mukič

Tovarna kos v Monoštru: Prizadevanja za ohranjanje kulturne industrijske dediščine treh narodov

Jana Mlakar

Etnološka pot –Trboveljske rudarske kolonije

Tanja Roženbergar Šega

»Ne mečte piskrov stran«: Umetniška interpretacija zbirk Muzeja novejše zgodovine Celje / Zbirka Emo-Westen

Predstavitev industrijske kulturne dediščine

Avtor bo v svojem prispevku predstavil začetke varovanja industrijske dediščine v najstarejših slovenskih muzejih in muzejskih zbirkah ter pobude, ki so v zvezi s tem v 19. stoletju nastajali v muzejih ob deželnih razstavah in zaradi njih. Kljub omejenim obetajočim začetkom in pojavu pomembnih evropskih tehniških muzejev že v 19. stoletju, pa smo pri nas vse do srede 20. stoletja pričeli le sorazmerno skromnim prizadevanjem za ohranjanje tovrstne dediščine, ki se v etnologiji že skoraj izčrpajo ob vprašanju, ali Grebenčeva zbirka umetnostnoobrtnih izdelkov sodi v etnografski ali narodni muzej, medtem ko industrijo in industrijske izdelke večina takratnih etnografov obravnava kot »krivce« za vse hitrejše izginjanje ljudske kulture in tradicionalnih obrti in se jim že zato ne zdi vredna ohranjanja in predstavljanja. Prvi specializirani muzeji tehnike in znanosti se zato pojavijo relativno pozno in šele s prizadevanji Franja Baša, ki je bil v 50. letih 20. stoletja zaslužen za ustanovitev vrste specializiranih tehniških muzejev (Bistra, Velenje, Ravne, Jesenice) oziroma je zasnoval številne muzejske zbirke, ki so ohranile nekatere pomembne dele industrijske dediščine. Vsekakor so od tedaj (prav gotovo tudi zaradi Baševih sodobnih muzeoloških nastavkov) prav tehniški muzeji in muzejske zbirke z ohranjeno industrijsko dediščino vse do konca 20. stoletja na slovenski muzejski sceni marsikdaj pripravljali najprivlačnejše in naj sodobnejše ter muzeološko dobro domišljene muzejske predstavitve. V zadnjem delu svojega prispevka bo avtor predvsem z analizo sodobnih muzejskih trendov 21. stoletja poskušal te aplicirati na ohranjanje in predstavljanje že muzealizirane industrijske muzejske dediščine, predvsem pa na številne lokalne pobude, v katerih je ohranjanje industrijske dediščine vse bolj aktualen in zaželen del lokalnih kulturnih, turističnih in splošnih razvojnih pobud.

Predstavitev industrijske kulturne dediščine v Muzeju narodne osvoboditve Maribor

V Muzeju narodne osvoboditve Maribor so se ohranjanja industrijske dediščine in tehniške dediščine lotili na več ravneh – pripravili so in leta 2009 odprli stalno razstavo Spomenik mariborski industriji – Industrijski Maribor v 20. stoletju, posneli so dokumentarec Fabrika Maribor, organizirajo številne pedagoške in andragoške programe, zbirajo spomine za spletni Muzej spominov, 26. in 27. maja 2010 so izpeljali znanstveni simpozij z naslovom *Mesto in gospodarstvo*, izdali so knjigo z enakim naslovom, oddelek za tehniško dediščino v muzeju pa si že leta prizadeva za evidentiranje, dokumentiranje in ohranjanje industrijske dediščine nekdanje izredno razvite mariborske industrije.

Razstava Spomenik mariborski industriji je del stalne razstave. Zaradi izjemne vloge industrije v zgodovini Maribora so velik del razstave posvetili zgodovini mariborske industrije ter ljudi, ki so soustvarjali ta del zgodovine. Industrija je namreč mesto v 20. stoletju spremenila, razvijala in ga pahnila na rob preživetja. Z odprtjem razstave in premiero dokumentarnega filma Fabrika Maribor so v Mariboru in okolici sprožili zanimive procese. V muzej so pritegnili nove skupine obiskovalcev, nekdanje delavce in njihove potomce, hkrati pa so jih angažirali kot sodelavce pri zbiranju in ohranjanju industrijske dediščine. S simpozijem so želeli razviti raziskovanje tega dela zgodovine, ki je med zgodovinarji zapostavljeno. S pedagoškimi programi – kviz Industrijaznalec, Zborovanje mladih zgodovinarjev in izvedba delavnic – si prizadevajo za popularizacijo omenjenega področja med mladimi. Andragoški programi muzeja so usmerjeni v zbiranje spominov kot nesnovne kulturne dediščine, v predavanja in zbiranja industrijske dediščine mesta. Ob začetku propada mariborske industrije se je skupina zanesenjakov lotila reševanja proizvodnih linij, posameznih strojev in druge dediščine podjetij. Omenjeno zbirko hranijo v oglednih depojih, z njo pa imajo v prihodnosti velike načrte. Prav tako s PPC Tezno razvijajo načrte za odprtje podzemnih rovov, ki so bili namenjeni preselitvi proizvodnje ob letalskih napadih v drugi svetovni vojni.

Varovanje industrijske dediščine znotraj in zunaj Tehniškega muzeja Slovenije

Prispevek obravnava dve obliki varovanja industrijske dediščine, furnirnico na vodni pogon znotraj muzejskega kompleksa v Bistri in gozdarsko gravitacijsko žičnico v Soteski v Bohinju. Obe napravi sta konstrukcijsko zasnovani tako, da ju moremo smatrati kot tehniški inovaciji mednarodne veljave. Objekta sodita v nepremično tehniško dediščino, vendar je splet okoliščin nanesel, da je za nju poskrbel Tehniški muzej Slovenije (TMS), ki je sicer zakonsko pristojen za premično kulturno dediščino. Pri financiranju fizične zaščite furnirnice in žičnice je TMS pridobil podporo države kot tudi zainteresiranih sponzorjev. Brez navedene dvojne podpore obeh omenjenih objektov ne bi bilo več, kar bi bila velika izguba za gozdarsko in lesarsko tehniško dediščino nasploh. Izjemno pomembno je bilo tudi restavratorsko delo celotne restavratorske ekipe TMS na obeh objektih, zlasti pri izdelavi replik nadomestnih delov naprav.

Gozdarska gravitacijska žičnica

Lambert von Pantz je bil med letoma 1872 in 1889 tehniški direktor Kranjske industrijske družbe. V tem času je skonstruiral in zgradil pet gravitacijskih transportnih žičnic, eno rudarsko in štiri gozdarske. Do danes se je od vseh petih Pantzovih žičnic ohranila samo tista v Blatnem grabnu v Soteski v Bohinju. Z zgodovinskega in s tehniškega stališča je unikat, ker je edina tovrstna na svetu. Po koncu rednega obratovanja leta 1953 je TMS takoj podal pobudo za njeno fizično in pravno zaščito, do katere pa je prišlo šele leta 2001. V vseh teh letih je bil glavni pobudnik rednega vzdrževanja TMS, njen sponzor oziroma izvajalec pa Gozdno gospodarstvo Bled. Navedena razglasitev objekta za kulturni spomenik državnega pomena je omogočila pridobitev denarja za večje vzdrževalne posege, v letu 2002 v smislu statične sanacije nosilne konstrukcije in zamenjave strešne kritine vseh treh postaj in v letu 2003 za restavratorska dela kovinske konstrukcije vseh treh postaj.

Furnirnica na vodni pogon

Furnirnica na vodni pogon v Bistri je nesporno eden najimenitnejših kulturnih spomenikov lesarske tehniške dediščine na Slovenskem in širše. V Evropi nismo zasledili tovrstne naprave, ki bi lahko sočasno žagala »slepi« in »plemeniti« furnir. Leta 1887 so tovarno furnirja v Podrečju pri Domžalah vpisali v register gospodarskih organizacij pri Okrožnem gospodarskem sodišču v Ljubljani. Po drugi svetovni vojni je postal žagalni mehanizem furnirnice v Podrečju tehnološko povsem zastarel in nekonkurenčen sodobnejšim obratom industrijske proizvodnje furnirjev v Sloveniji. Tako je leta 1945 najprej prenehala obratovati velika krožna žaga, leta 1952 pa še jaremska žaga za rezanje furnirjev. V Podrečju so torej žagali furnir 128 let. Prvotno podlivno vodno kolo v Podrečju, premera 6 m in širine 1,8 m, je pri dobrem pretoku vode omogočalo sočasno žaganje slepega

in plemenitega furnirja. Manjše podlivno vodno kolo premera 2 m je gnalo transmisijo za pogon električnega dinamoma in navadne krožne žage.

Tedensko so predelali 5–6 m³ plohov, iz katerih so našagali 1,5–3 m³ oziroma od 800 do 1.000 m² furnirja. Slepi in plemeniti furnir so najprej proizvajali iz topolovega lesa, orehove korenine in češnjevega lesa, pozneje pa tudi iz bukovega, hrastovega, jesenovega in jelšinega lesa. Povezali so ga v svežnje, izmerili v čevljih in ga prodajali pohištvem mizarjem. Leta 1980 je TMS ob sponzorstvu Splošnega združenja za lesarstvo zgradil nadomestni objekt v Bistri in vanj prenesel mehanizem iz Podrečja. Bistvena sponzorja pri nadaljnjem 30-letnem vzdrževanju objekta sta bila koncern Javor-Pivka, v zadnjih letih pa Turboinštitut d. d. iz Ljubljane.

Predstavitev industrije beloprstene keramike v Spodnji Savinjski dolini od leta 1815 do danes v avtentičnem okolju

Začetki proizvodnje beloprstene keramike v Spodnji Savinjski dolini segajo v leto 1815, ko so v zaselku Deutsche Thal / Nemški dol (danes Slovenski dol) v bližini Liboj odprli prvi obrat za proizvodnjo beloprstene keramike. Ležišča ustrezne glin in premoga so spodbudile druge investitorje, tako da so v drugi polovici 19. stoletja delovali samostojni obrati še v Kasazah, Grižah, Gotovljah in Čepljah pri Vranskem. Po številu zaposlenih in obsegu proizvodnje sta bili vodilni tovarni v Nemškem dolu in Kasazah. Proizvajali so vsakodnevno namizno posodje z izjemo tovarne Ludwiga Schütza v Kasazah, katere program je zajemal tudi uporabno in okrasno posodo visokega ranga. Schützovi proizvodi so bili konkurenčni proizvodom preostalih evropskih proizvajalcev beloprstene keramike.

Manjše tovarne so po prvi svetovni vojni propadle, obdržala in širila pa se je tovarna v Kasazah oziroma v Libojah. Proizvodnja posodja iz bele prsti se je obdržala do leta 2009.

Pokrajinski muzej Celje je že po letu 1945 začel sistematično zbirati primerke beloprstene keramike obratov in tovarn iz Spodnje Savinjske doline. Danes zbirka šteje preko 3.000 kosov, ki pa zaradi pomanjkanja prostora ležijo v depoju. Muzej je tudi dosegel, da je Občina Žalec zbirko matric, ki so sicer v lasti tovarne, razglasila za kulturni spomenik lokalnega pomena.

Nekatere stavbe v kompleksu današnje tovarne v Kasazah izvirajo še iz časa pozidave Ludwiga Schütza. In prav tu vidi muzej možnost razstaviti obstoječo zbirko – v avtentičnih prostorih, ki bi jih hkrati obvarovali pred uničenjem. Načrti so že izdelani. Ob razstavi bi bilo mogoče razviti več programov za osnovne in srednje šole ter širšo javnost.

Dovolj bi bilo tudi prostora za predstavitev širšega okolja in ljudi, ki so v tovarni delali. »Poklic« keramičarja se je namreč prenašal iz roda v rod, in skoraj ni družine, iz katere ne bi vsaj en član delal v »keramični«. Po letu 1945 je konkretno tovarna KILI kljub tradicionalno nizkim plačam zaposlenih v dolino pripeljala napredek in živahen kulturni utrip. Z eno besedo, ljudje in tovarna so bili tesno povezani. Ta del preteklosti bi bilo treba dobro raziskati, saj ljudje, ki so bili del takratne stvarnosti, še živijo.

Industrijska in delavska kulturna dediščina na stalni razstavi Živeti v Celju – muzeološka izhodišča in koncept

V drugi polovici 19. stoletja je, podobno kot drugje v slovenskem in širšem srednjeevropskem prostoru, tudi v predmestju Celja začelo nastajati industrijsko naselje, ki so ga ob številnih tovarniških obratih dopolnjevale delavske stanovanjske soseske ter preostala infrastruktura. Širitev in rast naselja sta potekali postopoma ter svoj vrhunec doživeli v desetletjih po drugi svetovni vojni, ko je bil njegov delavski značaj potrjen tudi s političnoideološkega aspekta, s politično-gospodarskimi spremembami konec 20. stoletja pa je začelo postopoma, a temeljito izgubljati tako svojo vsebino kot podobo.

V okviru prenove stalne razstave Živeti v Celju želijo industrijski dediščini in zapuščini delavske kulture v Celju nameniti večjo pozornost, kot je je bila deležna doslej. S ciljem jasne in nazorne predstavitve pojava in pomena ter obenem materialne in zlasti nesnovne kulturne dediščine celjske industrije in celjskega delavstva v 20. stoletju so omenjeni vsebini namenili poseben prostor na obstoječi stalni razstavi. Obenem so oblikovali tudi muzeološka izhodišča za pripravo razstave v omenjenem prostoru. Na njihovi podlagi nameravajo na celovit in atraktiven način prikazati kulturno, zlasti nesnovno dediščino celjske industrije, obenem pa podati čim popolnejšo informacijo o razvoju in vlogi delavstva v mestu v celotnem 20. stoletju, jasno orisati njegov delovni in bivanjski vsakdan ter nazorno predstaviti družbeno vzdušje in kontekst, iz katerega je delavska kultura izhajala in obenem nanj vplivala. Hkrati želijo obiskovalcem ponuditi v razmislek nekatera aktualna vprašanja, kot sta npr. okoljska problematika ter vloga dela in delavstva v postmoderni in postindustrijski družbi.

Prispevek na posvetu bo ob omenjenih muzeoloških izhodiščih in konceptu razstave namenjen tudi drugi problematiki raziskovanja in predstavljanja nesnovne kulturne dediščine, s katero se pri svojem delu soočajo v Muzeju novejše zgodovine Celje.

Jesenice z vidika etnološkega preučevanja in muzejskega predstavljanja načina življenja industrijskih delavcev in njihove bivalne kulture

Jesenice so že 120 let prostor neproblematičnega prepletanja in mešanja identitet ter sobivanja predvsem množice nezahtevnega delavstva in njihovih družin. Peščica potomcev avtohtonega prebivalstva ima gotovo drugačne zgodbe kot ta ali oni delavec (še pred 40 leti jih je bilo v železarni zaposlenih preko 7.000), ki je prišel na Jesenice iz bolj oddaljenega in drugačnega okolja.

Železarska tradicija, ki je stoletja zaznamovala Jesenice, je začela izgubljati na pomenu konec prejšnjega stoletja z rušenjem industrijskih hal ter simbolno s padcem visokih železarskih dimnikov. Pred mestom je zrasla moderna jeklarna. Hkrati z razpadom Železarne Jesenice in z za več tisoč zmanjšanim številom industrijskih delavcev se je podrla precej homogena in enovita struktura jeseniškega prebivalstva, začela pa se je spreminjati tudi zunanja podoba mesta.

Stalna železarska muzejska zbirka je bila postavljena že leta 1954, Tehniški muzej Železarne Jesenice pa je deloval med letoma 1964 in 1991. Muzej je zaslovel po izdelavi odličnih maket plavžev, fužinskih naselij in stavb. V obnovljeni Kosovi graščini je leta 1984 dobila mesto stalna razstava novejše zgodovine Jesenic. Ker je Železarna Jesenice predala prostor, objekte ter zbirke Občini Jesenice, je muzejsko dejavnost prevzel občinski zavod Muzej Jesenice (in leta 1999 Gornjesavski muzej Jesenice).

Ob izrazito tehniški in zgodovinski naravnosti muzejskega dela je spoznavanje dejanskega akterja ostajalo v ozadju. V sami železarski zbirki, ki je predstavljala predvsem predindustrijsko dobo, so našli mesto le nekateri predmeti iz vsakdanjega življenja rudarjev. V zadnjem desetletju in pol se je stalna železarska zbirka dopolnjevala, ob njej pa je bilo postavljenih še nekaj občasnih železarskih razstav. Na začetku poklicne poti je avtorica prispevka raziskala razvoj enega od delavskih naselij in postavila muzejsko rekonstrukcijo delavske kuhinje. Leta 1993 je zasnovala etnološko depojsko zbirko, ki šteje 2.318 inventarnih enot. Še prej so zbrali predmete po že opuščenih železarskih obratih in evidentirali tehniško premično dediščino, katere večji predmeti so shranjeni v hali ob muzeju. Leta 2005 so odprli obnovljeno stavbo kasarne, ki je bila dvesto let namenjena delavskim stanovanjem, in v njej postavili stalno etnološko razstavo Kasarna na Stari Savi – Bivalna kultura in način življenja železarskih družin z rekonstrukcijo stanovanja.

V muzeju že desetletje objavljajo domoznanske orise mestnih predelov ter več let zbirajo spomine in življenjske zgodbe posameznikov. Ker pa so Jesenice prepoznave tudi po športnih dejavnostih, so hokej predstavili na občasni razstavi Moč jeklenih, v Mojstrani pa je poleti odprl vrata nov Slovenski planinski muzej.

Tovarna kos v Monoštru: Prizadevanja za ohranjanje kulturne industrijske dediščine treh narodov

Slovenski Muzej Avgusta Pavla v Monoštru na Madžarskem se nahaja v stavbi, v kateri so bila prvotno stanovanja delavcev Tovarne kos, ki je obratovala med letoma 1902 in 1999. Direkcija železnožupanijskih muzejev v Szombathelyu je leta 2002 dosegla, da so bili stroji za izdelavo kos spomeniško zaščiteni. Stroje in potek dela bi avtorica prispevka rada predstavila v eni od nekdanjih stavb tovarne kot stalno razstavo monoštrskega muzeja. S tem bi ohranjala kulturno industrijsko dediščino treh narodov na stičišču treh kultur – slovenske, madžarske in avstrijske. Popestrila bi se tudi turistična ponudba mesta Monošter in slovenskega Porabja na Madžarskem. Proizvodnja kos je bila ena od najstarejših industrijskih panog v Evropi oziroma v avstro-ogrski monarhiji. Središče proizvodnje je bilo v Zgornji Avstriji, v pokrajini med rekama Ybbs in Enns. Od tu se je v 13. in 14. stoletju razširila proizvodnja kos, med drugim tudi v kraj Mondsee. Iz tega kraja izvira tudi prva in edina tovarna kos na Madžarskem.

Baron Jožef Wieser je dobil dovoljenje za opravljanje obrti proizvodnje kos leta 1902 z imenom Monoštrska prva madžarska tovarna kos in srpov. Mlin cistercijanskega reda in nepremičnina, na kateri je stal, sta se izkazala kot primerna kraja za odprtje tovarne. Od nekaj strojev, ki so jih v Monošter pripeljali iz Mondseeja, se je do danes ohranilo pet velikih strojnih kladiv z lesenim ročajem.

Proizvodnja kos je temeljila na ročnih postopkih, ki so jih opravljali izkušeni in dobro izobraženi delavci. Do leta 1920 so v tovarni delali v glavnem tuji kvalificirani delavci. Po letu 1920 so začeli izobraževati delavce iz Monoštra in okoliških vasi. Za izdelavo povprečne kose je bilo potrebnih 42 postopkov. V ročaj kose so vklesali znak delavnice, da bi kupci vedeli, v kateri delavnici je bila kosa izdelana. Med letoma 1902 in 1999 so v Monoštru proizvajali 190 vrst različnih kos, večinoma še na prvotnih strojih z muzealno vrednostjo. Poleg kos so izdelovali še srpe, kopače, motike, lopate, rezila sablje, podkve, ročne in strojne žage, brane in druge stroje za obdelavo zemlje oziroma stroje za živinorejo. Monoštrska tovarna kos je imela nalepke z blagovno znamko, ki jih hrani monoštrski muzej.

Etnološka pot – Trboveljske rudarske kolonije

Ker je v Zasavju v zadnjih 200 let usodo ljudi in podobo pokrajine krojilo rudarstvo, ki ga bo že kmalu nepreklicno konec, v Zasavskem muzeju Trbovlje iščejo nove poti in sodelujejo pri načrtovanju razvoja. Na splošno velja, da če hočeš nekam priti, moraš najprej vedeti, od kod prihajaš; zato se je treba zavedati lastnih koreninah in svoje identitete.

Premise:

1. Muzeja rudarstva v obsegu, s kakršnim se ponašajo drugi rudarski kraji, v Zasavju ne bo.
2. Tisto, kar Zasavje, še zlasti Trbovlje, razlikuje od drugih nekdanjih in sedanjih rudarskih krajev, je stavbni fond, namenjen specifičnemu sloju prebivalstva, ki je postal njegov sinonim – knapom.
3. Globalizacija in vsesplošno poenotenje terjata poudarjanje lokalnih posebnosti.

Na teh načelih je Zasavski muzej Trbovlje leta 2006 zasnoval Etnološko pot s prikazom rudarske kolonije – trboveljsko značilnost in posebnost v srednje-evropskem prostoru – kot kulturno dediščino. Ta v postrudarski dobi pripoveduje o prepletanju vsakdanjega življenja in dela v nekdanjih rudarskih Trbovljah od približno leta 1890.

Krožna pot je speljana po krajši ter daljši različici in pokaže muzejski rudarski stanovanji iz 20. in 60. let 20. stoletja, šest tipov kolonij, objekte skupne rabe, gravitacijske točke kolonij, vhod v jamo, šoht. Tridesetstranski vodnik usmerja pohodnika med posameznimi točkami, označenimi s stojščnimi panojskimi tablamami, pritrjenimi na objekte in opremljenimi s slikovnimi in tekstovnimi podatki. Vitaliteta naselij ustvarja podobo živega muzeja.

Urbanistični inštitut RS bo v okviru EU projekta ReSource, v katerem sodeluje sedem regionalnih partnerjev z rudarskih območij Srednje Evrope in trije strokovni partnerji, predstavil Etnološko pot Trboveljske rudarske kolonije kot primer dobre prakse. Inovativni projekti bodo v okviru omenjenega projekta širše promovirani – kartografsko prikazani in dostopni na spletu.

»Ne mečte piskrov stran«: Umetniška interpretacija zbirk Muzeja novejšje zgodovine Celje / Zbirka Emo-Westen

V Muzeju novejšje zgodovine Celje hranijo več različnih zbirk, vendar je le del gradiva razstavljen, saj večino muzejskih predmetov hranijo v depou. Zaradi večje dostopnosti, mobilnosti, prepoznavnosti, aktualiziranja gradiva in njegovega sistematičnega dopolnjevanja so v letošnjem letu začeli izvajati projekt umetniškega interpretiranja zbirk in njenega dopolnjevanja z naslovom Umetniške interpretacije zbirk MNZC. Na ta način želijo z novitetnim pristopom opozoriti na gradivo, ki je hranjeno v depojih in ni na ogled obiskovalcem, ga približati družbi in s tem ozaveščati pomen varovanja dediščine in kritičnega razmišljanja o njej. Prva v nizu umetniških interpretacij je zbirka posode Emo-Westen. Zbirko sestavljajo izdelki značilne celjske industrije emajlirane posode, ki je zaznamovala industrijsko rast mesta Celje ob koncu 19. stoletja in bila del industrializacije in urbanizacije kraja na prehodu stoletja. Prepoznavna emajlirana posoda z značilnim grbom je bila za mnoge nepogrešljiv del gospodinjstev. Prav zaradi »prisotnosti« v vseh domovih družin predvojnih in povojnih generacij vse do 80. let 20. stoletja posoda sproža vrsto osebnih, toplih spominov in reminiscenc, povezanih z otroštvom, družino in domom. Zbirko sestavlja 1.500 kosov različnih oblik, velikosti in namembnosti, v zbiralni akciji »Ne mečte piskrov stran«, ki je potekala od januarja do junija 2010, pa smo zbrali še dodatnih 1.000 kosov. Zbrano gradivo je bila podlaga za umetniške instalacije avtorjev Manje Vadla, Marka Požlepa in Jureta Cvitana. Instalacija je jasna in prepoznavna v svojem sporočilu, spomin, ki ga zbirka ohranja, pa dopolnjuje s kritičnim družbenim razmislekom. Na ta način smo angažirali zbirko in njeno poslanstvo obrnili v njeno prihodnost – kot sporočilo in kot opozorilo.

NESNOVNA (OZ. ŽIVA) KULTURNA DEDIŠČINA IN INDUSTRIJSKE PANOGE NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA I INDUSTRIJE

Moderator in uvodni referent: **Janez Bogataj**

Referenti:

Andrea Matošević

Labinske republike – od paradigme simboličnog kapitala do nemogućeg događaja

Tomislav Pletenac, Sanja Potkonjak

Neprivlačna baština – kako s umjetničkim tvorevinama socijalizma u doba (poslije) tranzicije na primjeru Umjetničke kolonije skulptura Željezare Sisak?

Polona Sketelj

Prosti čas in zabava delavcev Tobačne tovarne, živečih v ljubljanskem delavskem naselju Rožna dolina

Nesnovna (oz. živa) kulturna dediščina in industrijske panoge

Po uvedbi novega termina *intangible* in poimenovanja posebne zvrsti kulturne dediščine je bilo v Sloveniji uvedeno teoretsko, vsebinsko, časovno in še kako ohlapno poimenovanje 'živa dediščina', kar je postalo tudi del zakonodajne terminologije. V okviru programskega sklopa na posvetovanju, ki govori o nesnovni ali živi industrijski kulturni dediščini, seveda ne bomo razpravljali o tem vprašanju, ki je le še en primer šibkosti terminologije na širokem področju raziskovanja, varovanja, ohranjanja in tudi razvijanja kulturne dediščine. Področje nesnovne kulturne dediščine zajema v povezavi z industrijo in njenimi panogami celo vrsto vprašanj, pojavov, pojavnih oblik, ki na različne načine živijo v izročilih ali kot nadaljevanje in celo nadgrajevanje »izvirnih« oblik, praks, izrazov, znanj, veščin, dejavnosti, idr. Vsa ta paleta oblik in pojavov se manifestira tudi v oprijemljivem svetu predmetov, orodij, naprav, izdelkov, vizualnih in drugih pričevanj, tudi v značilnih kulturnih prostorih. Prav slednji, če mednje uvrščamo tudi t. i. prostore industrij, so zadnja desetletja velik izziv sodobnemu načrtovanju javnih in zasebnih bivalnih okolij s t. i. dodanimi vrednostmi (npr. Loft arhitektura) in pogosto tudi prevrednotenji temeljnega dediščinskega izhodišča. Področje kulturnih prostorov je slovenski prispevek k pojmovanju širokega polja nesnovne dediščine in vnaša v njeno raziskovanje ter razumevanje prostorski vidik. Med zelo izpostavljena in predvsem še kako »živa« področja nesnovne kulturne dediščine sodijo pojavi in oblike, ki jih označujemo z zgodovinsko zavestjo. Ta omogoča na Slovenskem vsaj od zgodnjega 18. stoletja identifikacijo družbene pripadnosti znotraj heterogenih industrijskih družb v posameznih obdobjih zgodovinskega razvoja in v sodobnosti. Pomembna sestavina industrijske nesnovne dediščine je paleta znanj, izumov, patentov, vse do sodobnejšega in predvsem zavestnega oblikovanja blagovnih znamk. Prav to področje nesnovne dediščine je neposredno povezano z oblikovanjem (industrijskim oblikovanjem), ki tako postaja razumljeno kot izrazita komunikacijska, torej družbena in ne le estetsko-umetnostna kategorija. V zvezi z industrijsko kulturno dediščino se srečamo z vsemi siceršnjimi pojavi industrijske in postindustrijske družbe, od izročil, umetnostnih pojavov in ustvarjalnosti, šeg in navad, ki dobivajo nove razsežnosti s turističnimi prireditvami, in navsezadnje s številnimi znanji, ki so pravzaprav eden temeljnih pogojev za nastanek, razvoj, obstoj in nadgraditve posameznih industrijskih kulturnih pojavov.

Labinske republike – od paradigme simboličkog kapitala do *nemogućeg* događaja

Labinska je republika (1921.) događaj koji živi u sjećanju, memoriji sudionika ili pričama koje su *akteri* tog bunta prepričavali i njezin značaj leži ponajprije u činjenici da je izraz organiziranog nezadovoljstva i antagonističkih stavova naspram ondašnjeg dominantnog talijanskog režima i ideologije. Ona je stratificiran izvor 'pozitivne slike o sebi', samopoimanja radnika kao aktivnih subjekata »industrijske militantnosti i proleterskog radikalizma« tipičnog za rudarske zajednice. Za vrijeme Jugoslavije 'Republika' je bila svojevrsno 'sveto pismo' ne samo jer zamjenjuje svetu Barbaru kao dan rudara, već i zato što je predstavljala primjer arhetipskog socijalizma u ovim krajevima, 'socijalizam prije samog socijalizma' gramscijevskog tipa *praxisa* – »Labinska republika je naš ponos jer smo je stvarali sami i za sebe«, govore danas umirovljeni *kovari*. Upravo se iz tog razloga i u trenucima najveće razočaranosti samoupravnim sistemom ona ne napušta kao snažan 'simbolički kapital', dapače, njezina se simbolika i simbolika rudara donekle intenziviraju i osnažuju sredinom i krajem osamdesetih, u doba kada se samoupravni socijalizam, polako ali sigurno, napušta kao dominantna ideja društvenog uređenja. Takva situacija u zadnjim godinama jugoslavenskog socijalizma uvjetuje koincidenciju i ujedno svojevrsan paradoks – u doba mesmedijskog veličanja prve Labinske republike na gotovo istoj lokaciji rudari podižu, riječju Tončija Kuzmanića, drugu Labinsku republiku (1987.) koja, od samih 'baštinika konflikta, kao osovinskog pokretača razvoja društva', što uključuje i velik dio radništva među kojim izostaje *profesionalna solidarnost* tipična za prvu 'Republiku', biva interpretirana kao suvišna i nepotrebna, ali i kao kao *nemoguća* – jer u 'uvjetima društvenog vlasništva i društvenih sredstava za proizvodnju nema protivnika protiv koga bi nezadovoljni radnici mogli štrajkati'.

Neprivlačna baština – kako s umjetničkim tvorevinama socijalizma u doba (poslije) tranzicije na primjeru Umjetničke kolonije skulptura Željezare Sisak?

Problematiziranjem »proizvodnje prostora« kod Henrija Lefebvrea izdvojen je jedan od rijetkih aspekata ljudskog utjecaja na okolinu u kojem se socijalni odnosi grade i razgrađuju neposredno uvjetovani proizvodnim odnosima, vlasničkim odnosima i njima nadređenom sferom utjecaja državne ili institucionalne ideologije.

Cilj ovoga rada je, na temelju teze da su prostori mediji svojih zajednica, ukazati na kompleksan odnos industrijskog postrojenja Željezare Sisak i šire promotrenog komunalnog prostora u njegovoj neposrednoj blizini, prije svega Umjetničke kolonije skulptura koja se počinje oblikovati davnih sedamdesetih godina 20. stoljeća s »ambicijom približavanja umjetnosti industrijskom radniku«, a izvodi se kao »oživotvoreno radno zajedništvo umjetnika i radnika« (Maleković 1981) trajajući do kasnih osamdesetih. Razmatranjem sudbine umjetničke kolonije skulptura, koja nastaje pod okriljem *brenda* Željezare Sisak u vrijeme zrelog socijalizma kao odraz probijanja doslovnih granica industrije i kao pokušaj nadilaženja razdora radnika i umjetnika, želja nam je propitati načine na koje se ovaj prostor naslijeđen iz socijalizma danas tretira. Također želimo pokazati načine na koje diskontinuiraju »prostorne prakse« i »reprezentacija prostora« te kako se mijenja sam »reprezentacijski prostor« u rasponu od pedeset godina. Radom zahvaćamo narative zabilježene oko oblikovanja umjetničke kolonije Željezare Sisak iz najranijih trenutaka njezina osnivanja i života koji nose simboličke reprezentacije prosperiteta, progressa, jedinstva radništva i umjetnosti. Osvrnut ćemo se i na devedesete godine dvadesetoga stoljeća u kojima se – uslijed promijenjenih socijalnih odnosa, ratom narušenih nacionalnih slika prostora, pauperizacije stanovništva zbog industrijskog kolapsa – simbolička reprezentacija umjetničkog *brenda* kolonije skulptura vezane uz socijalističko razdoblje Željezare Sisak mijenja u sliku »ograničavajućeg socijalnog prostora«, opterećenog socijalnog prostora i uteg prošlog vremena (besprizorni označitelj za besprizorno označeno – u kojem socijalistička skulptura »stoji« kao znak afirmacije za socijalizam), bez naznaka kapitaliziranja umjetničkog, industrijskog i humanog potencijala utjelovljenog hibridnom tvorevinom umjetničko-radničke intervencije u prostoru, koja danas predstavlja povijesni prostor podjednako kao i industrijski, tj. kulturni baštinski kapital.

Prosti čas in zabava delavcev Tobačne tovarne, živečih v ljubljanskem delavskem naselju Rožna dolina

Referat bo prikazal različne načine preživljanja prostega časa delavk in delavcev Tobačne tovarne, živečih v ljubljanskem delavskem naselju Rožna dolina; njihovo zabavo, družabno življenje ter udejstvovanje pri organiziranih prostočasnih dejavnostih tovarne, kakor tudi delovanje v drugih kulturnih ustvarjalnostih, športno-rekreativnih aktivnostih v samem delavskem naselju na območju Viča in tudi mesta Ljubljane. V referatu bodo nakazana razmerja in odnosi med delavci in pripadniki drugih poklicnih skupin, ki so pomembno vplivali na druženje in preživljanje prostega časa v Rožni dolini. Prosti čas bo obravnavan celostno v povezavi z družinskim življenjem nasploh in ob upoštevanju časovnega razmerja med delom in prostim časom ter dejstva, da sta bila oba starša zaposlena zunaj neposrednega bivalnega okolja, otroci pa pogosto prepuščeni sami sebi. Posebna pozornost bo namenjena nekaterim specifičnim navadam in ritualom rožnodolskih družin skupaj z vrednotami in normami, ki so se prenašale iz roda v rod. Pri tem bo izpostavljena vloga ženske: matere, gospodinje, žene in delavke. Na koncu bo nakazana vzporednica med občutki poklicne in krajevne pripadnosti, ki se je pri potomcih delavskih družin v Rožni dolini ohranila vse do današnjega časa.

INDUSTRIJSKA KULTURNA DEDIŠČINA IN ŽENSKÉ ŽENE I INDUSTRIJSKA BAŠTINA

Moderatorica in uvodna referentka: **Nina Vodopivec**

Referenti:

Jasna Sok

Tekstilne delavke v MONTU Kozje

Alenka Černelič Krošelj

Josipina Hočevnar, gospodarstvenica in mecenka

Tamara Nikolić

»Le Tabacheine«, žene u duhanskoj industriji

Rebeka Mesarić Žabčić, Marina Perić Kaselj

Žene i industrijska baština: Primjer »Dalmatinke« Sinj

Jelka Pšajd

Tekstilna dediščina Murinih delavk

Industrijska kulturna dediščina in ženske

Ob industrijski kulturni dediščini najprej pomislimo na stare stroje, delavske bivalne prostore in industrijsko arhitekturo, redkeje na odnose med delavkami, na njihove izkušnje in spomine, na pomen tovarne v njihovih življenjih. Vprašanje o odnosu do industrijske dediščine (ki ga ni mogoče misliti zunaj političnega polja) se tesno prepleta z vprašanjem o odnosu do socialistične kulturne dediščine na sploh, saj je imela industrializacija predvsem v socialističnih modernizacijskih predstavah osrednje mesto. V t. i. postsocialistični tranziciji – času pospešene deindustrializacije in brisanja sledi pretekle socialistične industrijske krajine, takšna vprašanja niso pogosta.

Projekt zgodnje industrializacije so po drugi svetovni vojni v roke prevzeli inženirji socialistične ideologije in število v industriji zaposlenih žensk je v tem času naglo naraslo. Po letu 1990 so številne tovarne končale v stečaju, le redke so se preoblikovale, število zaposlenih se je močno zmanjšalo, številne so ostale brez dela. In kaj je (socialistična) tovarna pomenila za ženske, ki se z zaposlovanjem niso začele le ekonomsko, temveč tudi socialno emancipirati? Tovarna je imela v življenju zaposlenih pomembno vlogo. Tovarne so gradile stanovanjska ter v socialističnem času tudi počitniška naselja, zdravstvene, sindikalne in kulturne domove. V tovarnah so se ženske spoznavale z drugačnim načinom življenja, si pridobivale izkušnje, zaposlovanje v tovarnah je spreminjalo družbeno pozicioniranost žensk, njihove vloge v lokalnem prostoru, odnose med moškimi in ženskami v družinskem življenju in hkrati tudi razmerja med različnimi generacijami žensk.

Delovno mesto v tovarni je odigralo pomembno vlogo pri oblikovanju družbenih mrež, družinskih življenj in integraciji v skupnost. V tovarnah so bili zaposleni tudi sorodniki žensk, tovarniški spomini se tako prepletajo z družinskimi, kar je vsekar prispevalo k večji pripadnosti tovarni.

Z deindustrializacijo in s postsocialističnim tranzicijskem preurejanjem ne le političnoekonomskih odnosov in struktur, temveč tudi s preoblikovanjem družbene pozicioniranosti posameznikov, so delavke na družbenem prizorišču izgubile svoj prostor. Več tovarniških poslopij, ki so jih v marsikaterih primerih zgradile (s pomočjo svojih rok ali s prispevki) delavke same, so porušili. Na njihovem mestu so pogosto zrasla potrošniška mesta (BTC centri) ali pa (po mednarodnih standardih) preoblikovana podjetja.

Ženske so v zgodbi o industriji pomembne akterke. Prispevki bodo obravnavali izkušnje žensk v tobačni in tekstilni industriji (v enem primeru tudi izkušnje gospodarstvenice ter mecenke), njihovo doživljanje razvoja ter padca industrije in spreminjanja njihovega položaja v družbi.

Tekstilne delavke v MONTU Kozje

Industrijske dejavnosti, ki se je na Kozjanskem začela po 50. letu 20. stoletja, je v Kozje in njegovo okolico prinesla številne spremembe. V prostorih nekdanje graščinske stavbe v Kozjem je leta 1955 začel poslovati tekstilni obrat Kozjanka, ki se je v letu 1958 združil z mehanično tkalnico Metka Celje. Leta 1989 se je tekstilni obrat v Kozjem osamosvojil in postal samostojna delovna organizacija z nazivom Mont Kozje. Ta je proizvajal kvalitetno zimsko in alpinistično športno konfekcijo ter po svojih vrhunskih proizvodih postal prepoznaven ne le v Sloveniji, ampak tudi v tujini. Vse do stečaja leta 2005 je podjetje Mont Kozje zaposlovalo pretežno žensko, nekvalificirano ali pa delno priučeno delovno silo. Z nastankom tovarne posteljnega perila Metka Kozje so tako mlade žene in dekleta imele prvič v zgodovini priložnost poiskati vir zaslužka v domačem kraju. Zaposlitev ženske delovne sile pa je za seboj potegnila številne nove ali pa drugačne segmente v tedanjem prevladujočem, pretežno agrarnem načinu življenja.

Prispevek želi prikazati široko paleto odnosov in razmerij, na katera je ob zaposlitvenih možnostih in finančni neodvisnosti vplivala vloga ženske. Kako se je ob novih ekonomskih možnostih spreminjala njena lastna vloga, torej vloga delavke, pogosto tudi kmetice, matere in žene. Kakšne posledice je vse to prinašalo v družinske, medgeneracijske, stanovanjske in druge družbene razmere in kakšna je bila njihova vloga v ustvarjanju lastne poklice poti in emancipacije v tradicionalnih družinskih in družbenih odnosih.

Josipina Hočevar, gospodarstvenica in mecenka

Josipina Hočevar je danes v raznih krajih Slovenije, predvsem pa v rodnem mestu Radovljica in kraju odraslega bivanja Krško, znana predvsem kot mecenka. Vendar pa je vse donacije omogočila s svojim delovanjem gospodarstvenice oziroma spretno upravljavke premoženja, ki sta ga ustvarila skupaj z možem Martinom. Po njegovi smrti je Josipina premoženje še podvojila.

Josipina Hočevar se je rodila 6. aprila 1824 v Radovljici kot Josipina Mulley. Po vrnitvi iz šole pri škofjeloških nunah je pomagala staršem v gostilni v Radovljici, 9. oktobra 1842 pa se je poročila z Martinom Hočevarjem (1810–1886). Svoje gospodarstvo sta gradila počasi in z različnimi dejavnostmi. Imela sta gostilno, poštni urad, vinograde, hotel v Gradcu (Avstrija), njuna osrednja dejavnost je bilo gradbeništvo, npr. regulacija reke Save ob gradnji železniške proge Ljubljana–Zidani most–Zagreb, pomemben del pa je bil tudi zakup daca po Kranjskem, Štajerskem in Hrvaškem.

Dobrotnika sta postala nekje po letu 1860, ko sta z uspešnimi posli uspela pridobiti večje imetje in sta najbrž tudi že delno nehala razmišljati (upati) o potomcih. Številne donacije segajo predvsem na področje šolstva; v letih 1855 do 1875 je npr. Josipina vzdrževala zasebno dekliško šolo pri krški ljudski šoli, 15. oktobra 1877 pa je bila slovesno blagoslovljena zgradba nove meščanske in ljudske šole v Krškem, financirala je študij kiparja Ivana Zajca in slikarja Frana Klemenčiča, skupaj sta ustanovila 16 različnih štipendijskih skladov. Druga veja pa so bile donacije Cerkvi; npr. 20.000 forintov za ustanovitev Župnije Krško. Številne donacije so bile namenjene tudi rodni Radovljici; leta 1906 je omogočila gradnjo vodovoda.

17. aprila 1886 je Martin Hočevar umrl, Josipina pa je nadaljevala njuno delo in pridobila še večje premoženje, naloženo v različnih bankah (Kranjska hranilnica v Ljubljani, Eskomptna banka Gradec, ipd). Umrta je 16. marca 1911, glavnemu dediču Carlu Mulleyu in številnim drugim dedičem je v oporoki namenila bogata volila. Mestni muzej Krško skupaj z Muzeji radovljiške občine pripravlja tudi skupni projekt ob 100-letnici njene smrti, počasi pa »zgodba« o njenem življenju in delu prihaja tudi v širšo javnost.

Raziskave v zadnjih letih so se osredotočile na njeno javno delovanje oziroma na njeno mecenstvo. Hkrati so bili najdeni in raziskani tudi drobci njenega drugega življenja gospodarstvenice, ki je bilo in je še vedno delno zakrito. Kakšno je bilo njeno življenje bogate meščanke, lastnice rudnika na Mirni, upravljavke finančnega premoženja in nosilke gradbene dejavnosti ter kakšna je bila njena vloga v gospodarstvu Okrajnega glavarstva Krško ter tudi širše, je osrednje vprašanje prispevka.

»Le tabacheine«, žene u duhanskoj industriji

Tvornica duhana Rovinj (TDR) jedan je od prvih većih industrijskih pogona na prostoru Hrvatske. Stoljetnom tradicijom u proizvodnji cigareta TDR se nametnuo na svjetskom tržištu te nastavio uspješno poslovanje, a u Rovinju je utemeljio jedan specifičan kulturni i društveni identitet koji prenose radnici, posebno *tabacheine*.

1872. odlučivalo se o izgradnji tvornice u Kopru ili Rovinju. Zbog mnogobrojne ženske radne snage odluka je pala da se tvornica podigne u Rovinju. Od tada se ženska svakodnevnica okreće naopačke. Vrlo visoke plaće i ugled koji se stjecao radom u Tvornici stvorio je jednu gotovo novu društvenu grupu. Više nisu bili muškarci ti koji su prehranjivali čitavu obitelj, kao što nisu bili ni u poziciji da isključivo oni biraju supružnice. Bogatije su se *tabacheine* često udavale za financijere iz Trsta, dok su Rovinjci, mahom ribari i poljoprivrednici, ženili djevojke slavenskog podrijetla iz unutrašnjosti Istre.

Intervjuima kazivača i kazivačica iz Rovinja i okolice, rad prati razvoj i promjene jedne male društvene zajednice; etničke, socijalne i rodne razlike nastale razvojem specifične industrije kontekstualizirane povijesno (od samih početaka do današnje multinacionalne korporacije) i prostorno.

Posebna je pažnja dakako posvećena ženskoj etnografiji u kontekstu industrijskog naslijeđa u Rovinju (TDR, Tvornica prerade ribe, Tvornica likera ...) te današnjem imidžu TDR-a koji se nameće kao socijalno osjetljiva tvrtka koja, između ostalog, njeguje bogato rovinjsko naslijeđe i predstavlja ga svijetu. Otvorenjem prvog Muzeja duhana u Hrvatskoj, 1998. godine, čini se kako u tome i uspijeva. O prenamjeni starih industrijskih pogona i »brendiranju« grada TDR ima što reći; ono što je za ovaj rad možda i važnije jest činjenica kako Rovinjci i Rovinjke taj identitet žive unatoč silnim promjenama te u liku *tabacheine* i dalje prepoznaju uspjeh i napredak, a kafić nedaleko od Tvornice imenom, dizajnom interijera te brojnim fotografijama neodoljivo podsjeća na snažne i uspješne rovinjske žene.

Žene i industrijska baština: primjer »Dalmatinke« Sinj

Svjedoci smo kako je najvećim dijelom dvadeseto stoljeće razdoblje tijekom kojeg su se žene izborile za niz političkih i socijalnih prava. Istovremeno to je stoljeće uspona i raspada tradicionalnih industrija. Broj žena, industrijskih radnica povećavao se od 1945. godine da bi 1990-ih godina značajnije počeo stagnirati, a često i opadati. Danas svjedočimo kolapsu tzv. tradicionalnih ženskih industrija poput tekstilne. Ovaj temat otvara široki raspon promišljanja rodni, klasni, ideološki odnosa, mješavine tradicionalnih i spolno/rodni odnosa i socijalističke ideologije te repatrijarhalizacije odnosa u neovisnim državama nakon 1990-ih godina.

Predmet istraživanja je »Dalmatinka«, tvornica tekstilne industrije iz Sinja, koja je bila osnova privrednog života grada Sinja i Cetinske krajine te je proglašena najuspješnijim poduzećem u bivšoj državi koje je imalo tržište diljem Europe i svijeta, a u kojoj su gotovo 80 % zaposlenika činile žene. Devedesetih godina prošlog stoljeća, nakon raspada bivše države, »Dalmatinka« doživljava prve probleme jer ostaje bez velikog dijela svojega dugogodišnjeg tržišta, a unazad nekoliko godina ulazi i u stečaj.

Cilj je priloga istražiti ulogu i položaj žena kao zaposlenica u industrijskom sektoru, njihovo značenje u privrednom i kulturnom razvoju mjesta te analizirati i pokazati koliko je njihov status zaposlenica utjecao na njihovu emancipaciju i modernizaciju patrijarhalne sredine.

Vremenski period je određen od početka osnivanja »Dalmatinke« do danas.

Istraživanje se metodološki bazira na dostupnoj literaturi, analizi novinskih članaka, internetskih stranica i na intervjuima s ženama zaposlenicama »Dalmatinke« različitog profila i statusa. Ispitat će se i analizirati ekonomski, socijalni i kulturni aspekti žena tijekom pojedinih vremenskih razdoblja provedenih u »Dalmatinki« te pozicija žena prilikom osnivanja i otvaranja tvornice i danas kada je ona u stečajnom postupku.

dr. sc. Rebeka Mesarić Žabčić, geografkinja, znanstvena suradnica
Institut za migracije i narodnosti
Trg Stjepana Radića 3, 10000 Zagreb
T: + 385 1 6111563
E: rebeka.mesaric@imin.hr

dr. sc. Marina Perić Kaselj, etnologinja, viša asistentica,
Institut za migracije i narodnosti
Trg Stjepana Radića 3, 10000 Zagreb
T: + 385 1 6111563
E: Marina.Peric@imin.hr

Tekstilna dediščina Murinih delavk

Dediščina oblačilne industrije v Murski Soboti in z njo povezane Mure se je začela leta 1925 v trgovini Janeza Cvetiča, kjer so šivali moško perilo in so se zaradi povpraševanja po konfekcijskem spodnjem perilu v naslednjih letih razširili v industrijski obrat. Leta 1932 se je omenjeni dejavnosti pridružila še tovarna perila Ludvika Šiftarja. Po drugi svetovni vojni sta bili obe podjetji nacionalizirani in združeni v Tovarno perila Mura Murska Sobotica. V letih planskega gospodarstva je tovarna obratovala zgolj po zaslugi delavk, ki so z demonstracijo dosegle, da obratov niso zaprli.

Na novo razvojno pot je Mura stopila v 50. letih 20. stoletja z načrtnimi naložbami v proizvodne prostore in opremo, v naslednjih desetletjih pa se je razvila v vodilno proizvajalko konfekcije v Jugoslaviji. Mura je tako v regijo prinesla kulturno revolucijo, ki se je izražala na vseh ravneh življenja regije, predvsem v vsakdanu delavk: jutranjem ritmu vstajanja, oblačenju, stanovanju, prehranjevanju, obnašanju na cesti, preživljanju prostega časa ... To je bila kultura žensk, ki se je izražala v življenjskem standardu. Posledica takšne kulture in standarda urbanega okolja je zgodba ene izmed mladih Murinih delavk, ki je iz ruralnega okolja prišla v urbano. Ko je prišla iz vasi v mesto, je nosila pokrpano, doma zašito spodnje perilo. Ko se je po nekem obdobju dela v Muri in življenja v Soboti vrnila domov, je rekla mami: »Mama, kakšne spodnje hlače pa nosiš? To se več ne nosi. Kako pa kuhaš to repo? To se več ne dela tako!« Ta »murin« standard je ženske, ki so prihajale delat v Muro iz vaških okolij, integriral v drugačno / mestno / soboško življenje in jim v tem okolju omogočal tako materialno bazo, da so se lahko približale standardom urbanega okolja.

KULTURNA DEDIŠČINA BLAGOVNIH ZNAMK BRENDovi I INDUSTRIJSKA KULTURNA BAŠTINA

Moderator in uvodni referent: **Janez Damjan**

Referenti:

Feda Vukić

Brend kao historiografski identitetski sustav

Vlatko Čakširan

Industrijski brend međuratnog Siska – Petar Teslić i njegovo industrijsko carstvo

Irena Fürst

Blagovna znamka Imperial

Jelena Marković

Brendovi, djetinstvo i nostalgija

Mojca Piškori

Long live Startas – brendiranje jedne marke

Ana Beno

Slovenske blagovne znamke kot del nacionalne kulturne dediščine: Primer blagovne znamke Cockta

Kulturna dediščina blagovnih znamk

Zgodovina blagovnih znamk se je začela še pred industrijsko revolucijo s prvimi oblikami obrtniške proizvodnje. Njihov razvoj je neposredno povezan z razvojem tržnega gospodarstva in s splošnimi spremembami v proizvodnji, distribuciji ter prodaji blaga. Razvoj znamk kot simbolov pa lahko spremljamo tudi zunaj blagovne menjave, saj je uporaba grbov, žigov in drugih znakov značilna praktično za vse organizacije in inštitucije. Znamke v širšem pomenu so zato že stoletja ogledalo družbenega razvoja, v njih se zrcalijo gospodarska moč naroda, družbeni odnosi, pričakovanja in hrepenenja ljudi kot porabnikov, umetniški stili.

Za zgodovinarje in etnologe je pomembno, da pri svojem raziskovanju blagovnih znamk razumejo izhodišča lastnikov in oblikovalcev znamk, ki so jih ustvarili in bolj ali manj načrtno upravljali. Prve znamke so bile sicer največkrat preprosto izpeljane iz imen lastnikov oziroma tovarnarjev ali pa so bila to imena krajev, kjer so izdelke proizvajali. Že v 19. stoletju pa se ob imenih pojavijo podobe in domišljajska imena, ki so prva tehnika ustvarjanja samostojnih podob znamk, ne več strogo povezanih z izdelki in njihovimi lastnostmi. Sredi 20. stoletja je postalo v širših ekonomskih krogih jasno, da ljudje ne kupujejo stvari samo zaradi njihove uporabne vrednosti, ampak tudi ali predvsem zaradi njihovega pomena. Tržniki so začeli najprej množično poudarjati podobo znamk, ki je bila samo še delno povezana z objektivnimi lastnostmi izdelka, nato pa so nadaljevali z oblikovanjem osebnosti znamk, s čimer so se znamke nekako počlovečile in so kot nekakšni avatarji postali akterji družbene stvarnosti. Kapfererjev model (1992) zato govori o prizmi identitete znamke, ki ima na eni strani lastnosti in osebnost znamke z vidika njenega upravnika, na drugi strani refleksijo znamke pri potrošniku z dodano samopodobo, ob straneh pa se zrcalijo odnosi znamke z okoljem in njena posebna kultura.

Čeprav se modeliranje odnosov med znamko in njenimi potrošniki oziroma širšim okoljem pojavi šele v zadnjih desetletjih, pa verjamemo, da so se ti odnosi vzpostavljali že v zgodnejših obdobjih razvoja znamk. Sodobni tržniki s pomočjo raznovrstnih oblik tržnih komunikacij gradijo odnose znamk s potrošniki in družbenim okoljem zavestno in načrtno. Vendar so tudi lastniki ali upravniki starejših znamk in umetniki, ki so jih slednji najeli za oblikovanje podob preko znamke bolj ali manj zavestno modelirali odnose med svojimi izdelki in potrošniki. Stare znamke nam torej prav tako govorijo o času svojega nastanka in obstoja na simbolni ravni, ne glede na to, ali so se ohranile na trgu celo stoletje ali samo nekaj let. Na znanih primerih starejših znamk (Radenska, Cockta) bomo poskušali rekonstruirati družbene modele njihovih ustvarjalcev. Naš glavni namen pa je poudariti pomembnost ohranjanja in raziskovanja dediščine blagovnih znamk, ki so izjemen vir za raziskovanje naše novejšje zgodovine, kulture in družbenih odnosov.

Brend kao historiografski identitetski sustav

Suvremene vrijednosti brendova (robnih marki) temelje se između ostalog na prepoznavanju i vrednovanju naslijeđa kao komponente aktualne vrijednosti. Dio općeg naslijeđa povijesti industrijske baštine, međutim, jesu i brendovi koji više ne egzistiraju kao činjenice suvremene društveno-ekonomske zbilje.

Kako se historiografska znanost može metodološki postaviti prema tim vrijednostima koje se u pravilu prepoznaje kao dio simboličke ekonomije pod terminološkom ili pojmovnom oznakom brend?

Članak iznosi dva primjera iz lokalne povijesti industrijske modernizacije.

EUGEN VIKTOR FELLER (Lviv, Lemberg 1871.–Zagreb 1936.), ljekarnik i poduzetnik, na pročelju svoje poslovno-stambene zgrade na glavnom trgu u Zagrebu oglašavao je arhitektonskom plastikom svoj proizvod »Elza fluid« koji je u ono vrijeme komuniciran u svim novinama, časopisima i kalendarima kao čudotvorna vodica koja liječi sve tegobe. Pročelje zgrade bilo je u obliku boce, na zidovima reklamne poruke, a na krovu natpis »Što je Elza-fluid, to se zna«.

EDUARD SLAVOLJUB PENKALA (Liptószentmiklós 1871.–Zagreb 1922.). Prvu mehaničku olovku na svijetu patentira 24. siječnja 1906. godine. Već 1907. godine patentira prvo nalivpero na svijetu sa čvrstom tintom.

Sam je Penkala uspostavio osnovne komunikacijske konstante za promociju vlastitih patenata kao proizvoda na tržištu, počevši od ideje za zaštitni znak – glavu s velikim uhom za zaticanje olovke, preko angažmana vrsnih grafičara za kreaciju plakata i oglasa, sve do za ono vrijeme neuobičajenih komunikacijskih taktika, kao što je bila organizacija jednog od prvih marketinških »događanja« (*evenata*) još 1911. na glavnom trgu u Zagrebu.

No, kako njihovi proizvodi ili pak proizvodi koji su naslijedili izvorne danas ne egzistiraju na razini aktualne javnosti ili tržišta, osim kao nepotpuna kulturna memorija, ta se činjenica daje kao okvir za interpretacijski horizont vrijednosti koju su ta dva aktera industrijske modernizacije u Hrvatskoj stvorila, ali kroz terminološku oznaku »identitetski sustav«.

Industrijski brend međuratnog Sisaka – Petar Teslić i njegovo industrijsko carstvo

Tema je ovoga članka prezentiranje djelatnosti sisačkog industrijalca Petra Teslića i njegovo pozicioniranje na tržištu Kraljevine SHS/Jugoslavije u međuratnom razdoblju. Posebno se osvrćem na njegovu marketinšku politiku koja je u navedeno vrijeme bila izrazito efikasna. Njegove reklame mogle su se uočiti u svim važnijim tiskovinama tadašnje države, a prikazivale su njegov proizvodni asortiman koji se sastojao od alkoholnih pića. Njegova prednost kao industrijalca bila je što je imao svoju tvornicu za proizvodnju stakla u kojoj je proizvodio staklenu ambalažu. To su bile boce interesantnih oblika, a pri tome i prepoznatljive. Njegovi suvremenici govorili su da je imao američki sistem marketinga, koji je karakterizirala konstantna reklama na svim razinama – od novinskih reklama, preko ukrasnih boca, do oznaka tvornice na pepeljarama, olovkama, noževima za otvaranje pisama ...

Svi njegovi pokušaji doveli su do toga da je njegovo ime postalo prepoznatljiv brend ne samo međuratnog razdoblja, već i u današnje vrijeme. U Sisku je djelovao od 1919. godine kada započinje s prvim poslovnim pothvatima pa sve do 1936., kada umire i svoje poslove ostavlja sinovima. U to je vrijeme postao poznata politička figura koja je stajala uz politiku Svetozara Pribičevića i njegove ideje jugoslavenstva, zatim osoba koja se bavila humanitarnom djelatnošću dajući brojne donacije sisačkim društvima, siromašnima, beskućnicima ...

Nažalost njegovi sinovi nisu uspjeli poslove nastaviti toliko uspješno pa se carstvo postepeno urušavalo sve do početka Drugoga svjetskog rata. Prepoznatljivost njegova imena kao tadašnjeg brenda iskoristile su i ustaške vlasti. One su preuzele njegove tvornice, postavile novu upravu te ostavile staro ime. To je zanimljivo zbog toga što su Teslići bili Srbi, a samim tim i nepoćudni tadašnjoj vlasti. No ime »Teslić« imalo je gotovo nadnacionalni karakter, stoga je zadržano u upotrebi sve do 1945. godine kada tvornicu preuzimaju komunističke vlasti. Nakon Drugoga svjetskog rata, u težnji za uspostavom novoga društvenog uređenja, tvornica mijenja svoje ime te postaje tvornica alkoholnih i bezalkoholnih pića »Segestica« koja funkcionira do danas.

Trapisti v Rajhenburgu

Trapisti so red reformiranih cistercijanov, ustanovljen leta 1664 v Franciji. V Rajhenburg so prišli aprila 1881, ko so kupili grad in ga preuredili v samostan. Glavno opravilo menihov je bil sveti oficij, molitve, ki so dnevno trajale okrog šest ur. Poleg molitev je bilo v življenju menihov trapistov zelo pomembno tudi ročno delo. Že pravila sv. Benedikta govore, da je pravi menih tisti, ki z delom lastnih rok naredi vse, kar potrebuje zase in za uboge. In menihi v Rajhenburgu so se držali načela MOLI in DELAJ.

V gospodarskem pogledu so bili zelo napredni in vsestranski. Obdelovali so obsežna posestva in pridelovali različne kulture. Sprva so delali ročno, a že kmalu so kupili stroje, ki so jim olajšali delo. Že leta 1929 so kupili traktor in leto pozneje tudi kombajn. Nasadili so veliko sadnega drevja, ukvarjali so se s čebelarstvom, z živinorejo, vinogradništvom in skrbeli za nasade zdravilnih rož. Imeli so tudi različne obrtne delavnice: krojaško, čevljarstvo, kleparsko, mizarstvo in kolarsko, imeli so svojo kovačnico, žago, mlin, vrtnarijo in cvetličarno. Izdelke so delali zase in za plačilo kranjanom, viške pa so prodajali na trgu. Pomemben njihov proizvod je bil sir TRAPIST. Že leta 1896 pa so trapisti začeli proizvajati čokolado in likerje. Iz Francije, kjer so že pred prihodom proizvajali čokolado, so pripeljali vse potrebne stroje in 3. februarja 1896 sta patra Avgust in Celestin spravila stroje v pogon. Za pogon strojev jim je sprva rabil bencinski motor z močjo 75 KS. Ker je bila omenjena energija predraga in tudi ni zadoščala, so trapisti konec leta 1896 zgradili svojo elektrarno na enosmerni električni tok z zmogljivostjo 50 KW. To je bila prva tovrstna elektrarna na Spodnjem Štajerskem.

Začetna proizvodnja čokolade je bila nizka, saj so je naredili od 6–10 ton letno. V naslednjih letih so proizvodnjo povečali na 30–40 ton. Največ čokolade so proizvedli v letih 1937–1939, ko so jo izdelali 50–60 ton. To je bila že prava industrijska proizvodnja omenjenih izdelkov.

Čokolada je bila zelo kvalitetna in pri trapistih jo je kupoval tudi cesarski dvor z Dunaja. Franc Jožef je že pred prvo svetovno vojno podelil čokoladi in likerjem naziv IMPERIAL, lev pa je postal zaščitni znak trapistovskih proizvodov. Leta 1912 je Franc Jožef dal trapistom tudi priznanje za kvaliteto izdelkov. V tovarni likerjev so trapisti izdelovali tri vrste likerjev: kakav, trapistin in grand liker.

Leta 1947 je bila tovarna nacionalizirana, red trapistov pa razpuščen. Tovarno so preselili iz Rajhenburga v Sotelsko pri Krškem, kjer je najprej obratovala Rajhenburška okrajna tovarna, ki se je po enem letu preimenovala v Tovarno čokolade in likerja Imperial Videm-Krško. Ker trapisti receptov za proizvodnjo niso hoteli izdati, je bilo konec proizvodnje odlične trapistovske čokolade.

Po obnovi gradu bo urejena nova postavitve razstave o trapistih. Kot pomembni lastniki gradu in pomemben gospodarski dejavnik ne le v Posavju, temveč v Sloveniji, si to prav gotovo zaslužijo. So začetniki industrijske proizvodnje pri nas, vsaj kar se tiče čokoladnih proizvodov. Ali bi lahko uporabili njihovo blagovno znamko in ponudili obiskovalcem čokolado Imperial? Odgovor na to bodo skušali poiskati.

Brendovi, djetinjstvo i nostalgija

Analizom korpusa oblika pričanja o djetinjstvu razmatrat će se uloga nostalgije i njene implikacije u »neslužbenom« oblikovanju brendova i životu njegovih značenja u kontekstu životnog ciklusa pojedinaca, »malih« grupa i šireg društvenog konteksta. Analiza se temelji na korpusu koji sam različitim metodološkim postupcima prikupljala za izradu disertacije, a koji sadrži složenu mrežu svakodnevnih pojava i oblika transmisije pričanja o posredovanim i neposredovanim iskustvima djetinjstva djece i odraslih i sjećanja na to životno razdoblje. Značenja brendova u pripovijedanju o sebi promatrat će se s obzirom na društvene, kulturne i gospodarske okolnosti iskustva o kojem se pripovijeda i na iste okolnosti u trenutku pripovijedanja.

Često kada pripovijedamo o svome djetinjstvu, odnosimo se prema njemu na nostalgičan način, posebno kada uspoređujemo djetinjstvo nekada i djetinjstvo danas te kada postajemo zabrinuti za djetinjstvo sutra. U tom kontekstu brendovi (uglavnom brendovi robe široke potrošnje) koji se u osobnom narativnom diskursu (osobnim pripovijestima i pripovijestima o osobnom iskustvu) vezuju za djetinjstvo imaju važnu ulogu kao pomoć, okidač, prustijanski kolačić *madeleine* u oblikovanju nostalgične priče koja će razriješiti diskontinuitet između označitelja (tekstualnog ostatka koji proizvodi osjećaj nostalgije) i označenoga (događaja na koji se tekstualni ostatak referira) kroz retrospektivno nametnutu smislenost priče.

Long live Startas – brendiranje jedne marke

Dizajner i ilustrator Mauro Massarotto i njegov kreativni studio *Sheriff&Cherry* 2008. su godine redizajnirali i suvremenom domaćem i svjetskom tržištu ponudili novo lice tenisica *Startas* hrvatske tvornice obuće »Borovo«. Prvi put proizvedene 1976. godine te su platnene tenisice ubrzo postale jednom od najvećih sportskih marki Jugoslavije s prodajom većom od pet milijuna pari godišnje i kao takve postale, među ostalim, i službenim sponzorom Međunarodnih studentskih igara – Univerzijade održane 1987. godine u Zagrebu. U svojem izlaganju autorica će na primjeru *startasica* pokušati re/dekonstruirati procese »brendiranja« jedne socijalističke »marke« za novo »postsocijalističko« i/ili »kapitalističko« tržište – detektirajući ključne aspekte njezina »umatanja«, »etiketiranja«, »prepakiravanja« te poigravanja njezinim kulturnim i simboličkim kapitalom.

Slovenske blagovne znamke kot del nacionalne kulturne dediščine: Primer blagovne znamke Cockta

Avtorica bo v svojem prispevku opredelila vprašanje blagovnih znamk kot sestavine nacionalne kulturne dediščine ter njihovo funkcioniranje v komunikacijskem sistemu potrošniške kulture. Kot primer, na katerem bo pokazala, če in v kakšni meri je blagovna znamka del nacionalne kulturne dediščine in nacionalne identitete, si je izbrala prvo slovensko (jugoslovansko) brezalkoholno gazirano pijačo Cockta, patentirano slovensko blagovno znamko, ki so jo leta 1953 prvič predstavili na poletih v Planici.

Poleg prikaza, kaj ljudem pomeni blagovna znamka, kako jo dojemajo in definirajo, bo z vzorcem ljudi različnih starosti določila tudi vlogo in pomen Cockte – kako je blagovna znamka nastajala, se razvijala in živela; kako je prišla med ljudi, kako so jo sprejeli in kako jo vpletajo v svoj vsakdan; kaj je pomenila nekoč in kaj danes ter nenazadnje, kako je soustvarjala in kako soustvarja način življenja posameznikov.

Prispevek tako ponuja kratek pregled zgodovine in razvoja blagovne znamke Cockta, ki še danes pri številnih ljudeh vzbuja nostalgijo, hkrati pa se predvsem z vprašanji: kakšne vrednote so povezane z njo, kaj danes pomeni in kako jo sprejema sodobna družba, osredotoča tudi na današnjega potrošnika.

Programski odbor:

Prof. dr. Janez Bogataj, Slovensko etnološko društvo
Alenka Černelič Krošelj Kulturni dom Krško, enota Mestni muzej Krško
Dr. Jože Hudales, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo FF UL
Mag. Tanja Roženbergar Šega, Muzej novejšje zgodovine Celje
Helena Rožman, Slovensko etnološko društvo
Mag. Željka Jelavić, Hrvatsko etnološko društvo

Izdalo in založilo

Slovensko etnološko društvo

Zanj

Helena Rožman

Uredile

Helena Rožman, Željka Jelavić, Alenka Černelič Krošelj

Lektorirali

Anita Celinić

Irena Destovnik

Oblikovala

Ana Destovnik

Grafično uredil in natisnil:

Kolortisk d. o. o., Krško

Naklada

200 izvodov

Ljubljana, oktober 2010

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

62:930.85(082)
39(497.4) : 62(082)
39(497.5) : 62(082)

KULTURNA dediščina industrijskih panog : 11. vzporednice med slovensko in hrvaško etnologijo : mednarodna konferenca, 29. in 30. oktober 2010 = Industrijska kulturna baština : 11. hrvatsko-slovenske etnološke paralele : mednarodna konferencija, 29. i 30. listopad 2010, Mestni muzej Krško / [uredile Helena Rožman, Željka Jelavić, Alenka Černelič Krošelj]. - Ljubljana : Slovensko etnološko društvo, 2010

ISBN 978-961-6775-05-2

1. Vzp. stv. nasl. 2. Rožman, Helena
252996608

Organizator

SLOVENSKO *etnološko* DRUŠTVO
SLOVENE *ethnological* SOCIETY

Soorganizatorja

hed

hrvatsko etnološko društvo
croatian ethnological society

KULTURNI
D O M
K R Š K O

mestni
muzej
Krško

Mestni muzej Krško deluje kot
enota Kulturnega doma Krško.

Program izvajamo s finančno pomočjo:

REPUBLIKA SLOVENIJA
ministrstvo za kulturo

JAVNA AGENCIJA ZA KAZISOVALNO DEJAVNOST
REPUBLIKE SLOVENIJE

Slovenska nacionalna
komisija za UNESCO
Slovenian National
Commission for UNESCO

Organizacija Združenih
narodov za izobraževanje,
znanost in kulturo
United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

občina krško

